

Bağımlı Rasyonel Hayvanlar İnsanlar Neden Erdemlere İhtiyaç Duyar?

Alasdair Chalmers MacIntyre, çev. Celil Civan (İstanbul: Küre Yayınları, 2025, 163 s.)

Betül Sezgin

0000-0003-1007-388X | btlszgn.rm@gmail.com

Alasdair Chalmers MacIntyre (ö. 2025) etik ve siyaset araştırmalarının en önemli isimlerinden biridir. Sosyoloji ve sosyal bilimler felsefesiyle birlikte Yunan ve Latin klasiklerini de kapsayan disiplinlerarası geniş yelpazede çalışmaları vardır. Kariyerinin daha erken dönemlerinde [düşünürün eserlerinden edinilen bilgiler üzerinden kariyerinin dönemleri şu şekildedir: Marksizm (1950’ler), analitik felsefe ve sekülerizm (1960’ların başı-1970’lerin sonu), Aristotelesçi erdem etiği (1980’ler) ve Tomasçı (Tomist) Katoliklik (1990’lar ve sonrası)] Marksist bir çizgide ilerlese de Marksizm’e dayalı geliştirmeye çalıştığı etik anlayışının, etik ve siyaset okumaları neticesinde Aristoteles’in etik anlayışına evrildiği bilinir. Bu minvalde çalışmalarını sürdürerek, toplulukların içlerinde üreyen küçük çaplı ahlak anlayışlarıyla ahlaki eylem ve pratik rasyonelliği yeniden ele alarak düşünce dünyasını derinleştirmeye devam etmiştir. *Bilincin Gizemi* (2018), *Erdem Peşinde Bir Ahlak Teorisi Çalışması* (2019) gibi kitapları muhtelif yayınevleri tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Bunlarla beraber *Bağımlı Rasyonel Hayvanlar İnsanlar Neden Erdemlere İhtiyaç Duyar?* kitabının, düşünürün etik anlayışının değiştiğini göstermesi açısından ayrıca önem arz ettiği belirtilebilir.

Eser, yazarın erdem etiği çevresinde düşüncesinde meydana gelen yön değişimini göstermekle beraber; ahlak felsefesinin özerk, bağımsız ve rasyonel birey kavramına karşı çıkan düşünce yaklaşımı içinde ilerleyip, insanı; temelde kırılgan, bedensel ve başkalarına bağlı bir varlık çerçevesinde yeniden tanımlamaktadır. Bu nedenlerle kitabın antropolojik bir zemine oturduğu söylenebilir. Hatta bu zemin, erdemleri değerlendirmenin ne kadar kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğunu da gösterir. Yazar bu gereklilik nedeniyle özellikle merhamet, adalet, iyi/lik, doğru/luk gibi erdemler üzerinde ayrıntılı durur ve bu hususları

Kitap Değerlendirme
Book Review

ISSN 1309 - 6813
e-ISSN 3108 - 7876

Açık Erişim
Open Access

Cilt Volume 31
Sayı Issue 61 (2026/2): 322-327
DOI: [10.20519/divan.2003278](https://doi.org/10.20519/divan.2003278)
İZ: JA75NM49LX

Gönderim/Received:
25.07.2026
Kabul/Accepted:
28.07.2026
Yayınlanma/Publication:
03.08.2026

Atıf/Citation:

Chicago | Sezgin, Betül. 2026. "Bağımlı Rasyonel Hayvanlar İnsanlar Neden Erdemlere İhtiyaç Duyar?". *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 31 (61): 322-27. <https://doi.org/10.20519/divan.2003278>.

yeniden anlamlandırma çabası, çalışmanın hem güçlü hem de tartışılması gereken bir yanına işaret etmektedir.

On üç bölümden müteşekkil bu eser, temelde iki ana aks üzerinden yükseilir. İlk aks bağımlılık, hayvanlık ve insanlık kavramlarına odaklanarak insanın “dependent rational animal” (bağımlı rasyonel hayvanlar) kimliğini özgün bir kavramsallaştırmayla değerlendirir. İnsanın hayvanlarla olan benzerlik ve farklılıkları ile çocukluk, hastalık, yaşlılık gibi dönemlerde diğer insanlara olan radikal bağlılığını ele alır. İkinci aks ise daha çok ahlaki erdemlerin belirleyici olduğu yapıya dayanmaktadır. Bu doğrultuda erdemlerin yalnızca bireysel mükemmelleşme araçları değil, aynı zamanda bağımlılıklar için öğrenilen ve sürdürülen pratikler olduğu ve bunların yoksunluğunda insanın kendisini ve başkalarını “ihmale, kusurlu sempatiye, aptallığa, açgözlülüğe ve kötülüğe” karşı koruyamadığı üzerinedir (s. 96). Merhamet, adalet, iyilik ve bakım gibi erdemlerin ancak bağımlılık deneyimiyle kavranabileceği, çünkü bağımlılığın asalaklık değil “olumlu hedeflerimize ulaşmak için ihtiyaç duyduğumuz bir şey” olduğu (s. 12); bireyin eyleminin başkalarının iyiliğini amaçlamasının insanın kendi iyiliğine yönelmesine engel teşkil etmediği, bu nedenle cömertlik, adalet ve merhamet gibi erdemlerin hem toplumsal yarar ürettiği hem de kendi başlarına gerçekleştirilmeyi hak eden değerler olduğu vurgulanmaktadır (s. 109). Nihayetinde insanın bedensel ve biyolojik yönünü ahlakın merkezine alan ve bu hususu temellendirmek için yunusları örnek gösteren düşünür, bir türe mensup varlıklara eylem gerekçesi atfedebilmek adına o türün ulaşmayı amaçladığı iyileri, bu iyilere etkide bulunan eylem değerlendirmelerini ve karşı olgusal koşulları belirlemek gerektiğini, bu yapının yalnızca insanlar için değil yunuslar gibi diğer akıllı türler için de geçerlilik gösterdiğini belirtmektedir (s. 30). Değinilen bu hususlar, MacIntyre’nın ahlak felsefesini soyut bir rasyonalizmden kurtarıp insanın biyolojik ve kırılğan doğasını köklendirdiğini göstermekte; bağımlılığın bir zayıflık değil, aksine erdemlerin yeşerebilmesi ve toplumsal yararın üretilmesi için kurucu, antropolojik bir zorunluluk olduğunu öne çıkarmaktadır.

Eser hakkında genel bir değerlendirme yapılırsa; yazar, birey merkezli etik teorilerin esas itibarıyla insan kırılğanlığını ihmal ettiğini göstermektedir. Bu noktada da insanın sosyal hayatının uzun vadeli varlığı için empati kurmanın önemine vurgu yapmaktadır. Duygu ve sempatilerin temelde insanın denetiminde bulunduğu değinen düşünür, bunların ebeveynlerin çocuklarına duygusal yakınlığı borçlu görmesi, onların da ebeveynlerine duyarlı bir şefkat borçluluğu hissetmesi gibi alma ve verme ilişkileri ile geliştiğini zikreder (s. 112). Bu konular rasyonaliteden ziyade duygulara dayandığı için, rasyonel seçimin dayattığı ahlaki zorunluluklar değil, iş birliğine dayalı ilişkiler ön plana çıkar. Ayrıca yazar; erdem etiği, bağımlılık ve bakım üzerine yeniden düşünülmelerini sağlamaktadır. Düşünürün üzerinde durduğu şekilde, insanın gelişmesi için hem bağımsız ve hesap verebilir bir şekilde akıl

yürütmesini mümkün kılan erdemlere, hem de başkalarına yönelik yapısal bağımlılığını kavramasını sağlayan erdemlere (s. 149) ihtiyacı vardır. Bunların yanında eserde, insan ve hayvan arasındaki sürekliliğin ahlak felsefesinde göz ardı edilen görünürlüğünü ortaya çıkardığına dair görüşleri fark edilmektedir. Düşünürün ileri sürdüğü şu fikri burada kaydetmek yerinde olacaktır: Yunuslar gibi insan bebeklerinin de eylemlerini gerçekleştirdikleri dil öncesi nedenler vardır. Ardına düştükleri iyiler ile bunlara ulaşmak için kullandıkları araçlar arasındaki ilişkilerin karmaşık yapısı da yunuslara özgü muhakeme yeteneği ile benzerlik arz eder. İnsan düşünüp yargı verecek konuma gelebildiğinden dolayı yunuslara özgü akıl yürütmenin ötesine geçer, çünkü yunuslar insanlar gibi bu geçişi yapamamıştır. İnsan rasyonelliğinin hayvani bir temele dayandığını kabul etmek, insanlarla diğer akıllı türler arasındaki ilişkiyi keskin bir “biz-onlar” ayrımı üzerinden değil, türler arasında çeşitli dereceleri içeren bir süreklilik şeklinde düşünmeyi gerektirir. Bu sürekliliğin bir ucunda ise duyuşsal algının kavramsal bir içerik taşımaksızın yalnızca bilgi alımına hizmet ettiği hayvan türleri bulunur (s. 61). Bu hususlar yazarın, genelde ahlakın özelde ise erdem etiğinin soyut normlardan daha çok insani deneyimler üzerinden açıkladığını göstermektedir.

Kitabın öne çıkan ve özgün yanları dışında eleştirilmesi gereken hususlarına nazar edildiğinde belirginleşen bazı noktalar vardır. Bunlardan ilki, “bağımlılık erdemleri”nin çerçevesinin tam çizilmemesi, bunun yerine erdemlerin edinilmesinde başkasına duyulan ihtiyacın ön plana çıkarılmasıdır. Nitekim düşünürün kendisi de bağımsız bir şekilde akıl yürütebilmek ve karşılaşılan seçenekler hakkında insanın karar verebilmesi için belirli erdemlere ihtiyaç duyduğunu, fakat bu erdemlerin, onlarla ilişkili becerilerin ve bireyin kendini tanıma kapasitesinin büyük ölçüde zorunlu biçimde bağımlı kaldığı diğer insanlar sayesinde geliştiğini açıkça vurgulamaktadır (s. 95). MacIntyre’in buradaki temel tezi, insanların bağımlı ama rasyonel varlıklar olduğu ve erdemlerin gelişimi için toplumsal ve tarihsel bağlamın zorunluluk arz ettiği üzerinedir. Yazar, felsefi argümanlar, tarihsel örnekler ve biyolojik temeller aracılığıyla bu tezi desteklerken, insanların erdemleri geliştirebilmeleri için toplumsal bağ ile destek sistemlerine muhtaç olduklarını ve bağımlılığın bireysel özgürlük ya da rasyonellik ile çelişmek bir yana, aksine erdemli yaşamın temel zeminini oluşturduğunu ortaya koymaktadır. İkincisi, ilkiyle ilişkili biçimde erdemın temeli konumunda sunulan bağımlılık ile bakımın, politik ve kurumsal taraflarının arka planda tutulmasıdır. Buradaki asıl mesele kurumların ihmal edilmesinden ziyade, yazarın mevcut siyasi yapıların insanı geri plana itmesine yönelik geliştirdiği kuramsal eleştiridir. Nitekim MacIntyre, siyasal yapıların hem bağımsız pratik akıl yürütme kapasitesine sahip insanların hem de akıl yürütme yetisi sınırlı bulunan ya da hiç bulunmayan bireylerin, adalet ölçütlerinin neyi gerektirdiğine ilişkin toplumsal tartışmalara katılabilmelerini mümkün kılması gerektiğini sa-

vunmaktadır (s. 126). Düşünüre göre, insani olarak gelişebilmek adına hem bağımsız ve hesap verebilir pratik akıl yürütücüler olarak harekete geçmeyi sağlayan erdemlere hem de başkalarına olan bağlılığın doğasını ve kapsamını kabul etmeyi sağlayan erdemlere ihtiyaç vardır. Bu erdemlerin hem kazanılması hem de icra edilmesi ise ancak bireyin doğal hukukun yönetip kısmen tanımladığı, verme ve almaya özgü o karşılıklı sosyal ilişkilere katıldığı ölçüde imkân kazanmaktadır (s. 149-150). Üçüncüsü, bakım yükümlülüğünün temellendirilmesinde kullanılan sebeplerin ahlaki zorunluluk üretmede yetersiz kalmasıdır. Düşünür bu noktada, insan yavrusunun doğduğu andan itibaren ebeveynlerine olan bağımlılığını sosyal ilişkiler çerçevesinden ele alır. Çocuğun bağımlı ve bağımsız pratik akıl yürütücülerle kurduğu sosyal ilişkiler ve bulunduğu iş birlikleri neticesinde eyleme geçme derecesine ulaşmasıyla becerilerini sergilemesi ve hayal gücünü geliştirmesi hususları öne çıkmaktadır. Sonuncusu da, insan-hayvan sürekliliği iddiasıdır; bu husus yazarın aydınlanmanın soyut rasyonalizmine karşı insanın biyolojik kırılğanlığını ahlakın merkezine taşıma çabasını gösterir. Bu doğrultuda yunuslar ve goriller gibi uzun süreli çocukluk bağımlılığı yaşayan diğer gelişmiş hayvanların da iş birliği, karşılıklı koruma ve topluluktaki özel gereksinimlere için bakım gibi temel ahlaki özellikleri sergilediklerini vurgular. Düşünürün felsefi zemininde bireyin “bağımsız pratik akıl yürütücüler” haline gelebilmesinin yegane sebebi, her şeyden önce ahlaki bu biyolojik sınırlara köklendiren bağımlı ve muhtaç hayvanlar olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda bağımsızlık ile bağımlılık birbirini dışlayan kutuplar değildir; aksine bağımlılık deneyimi bağımsızlık olasılığının kurucu bir ön varsayımı olduğu gibi, ulaşılan bağımsızlık da hiçbir zaman geçmişteki ve şimdiki bağımlılık ilişkilerinden bütünüyle yalıtılmış değildir. Nihayetinde pratik akıl ile insani sevgiler çelişkili alternatifler olarak görülmemelidir; çünkü pratik akıl yürütme becerisi, insanların diğer hayvanlarla paylaştığı dil öncesi ve rasyonel öncesi duygusal ihtiyaçlar ile motivasyonların bir uzantısı ve toplumsal pratikler içinde yeniden işlenmiş bir biçimdir.

Hülasa, *Bağımlı Rasyonel Hayvanlar*’da MacIntyre, ahlak felsefesinin soyut, otonom ve birey-merkezli özne tasavvuruna karşı, insanı kırılğanlık ve bağımlılık ekseninde yeniden tanımlayan belirgin bir antropolojik çerçeve önermektedir. Bununla birlikte, eserin özel gereksinimli bireyleri, bakımın kurumsal boyutu ve evrensel ahlaki yükümlülükler gibi çağdaş tartışmalar açısından kritik öneme sahip meseleleri yalnızca sınırlı ölçüde işlemesi, MacIntyre’in kuramsal önerisinin kapsayıcılığı bakımından sorular doğurmaktadır. Kitabın tartışmayı belli kavramlar üzerinden başlatma iddiası bu sınırlılığı açıklasa da, bağımlılığın normatif statüsünü temellendirirken sunduğu çerçevenin bütünsel durmadığı açıktır. Düşünürün insanın hayvani bir tür şeklinde bağımlılığını, akılla ilişkisini ve erdemlerin gelişim sürecini merkezde konumlandırması, onun ahlak teorisini biyolojik ve antropolojik

temellere yerleştirme çabasını görünür kılmaktadır. Ancak akıl ve bağımlılık arasındaki ilişkinin hem insan ruhsallığının merkezi hem de empatik kapasitenin kaynağı hüviyetiyle sunulması, insan-hayvan sürekliliği bağlamında eserde savunulan bazı iddiaların kendi içinde gerilim yaşadığını hissettirmektedir. MacIntyre, insanın bağımlılık dönemini aşarak akıl ve erdemler aracılığıyla toplumsal hayata eklemlendiğini ileri sürerken, bu geçişin hayvan türleri için niçin mümkün görünmediğine dair daha ayrıntılı bir açıklama sunmamaktadır. Bu durum, eserin türsel süreklilik iddiasının sınırları açısından boşluk doğurmaktadır. Bağımlılığın bir zayıflık değil, erdemlerin gelişimi için zorunlu bir başlangıç koşulu şeklinde algılanması yönündeki vurgu, MacIntyre’ın düşünsel evreninde teolojik ve Thomist arka plan önemli bir yer tutsa da, bu kitapta bağımlılık ve bakım etiğinin normatif bağlayıcılığı daha çok insani kırılganlık, biyolojik gerçeklikler ve toplumsal pratikler üzerinden temellendirilir. Bu yaklaşım eseri daha geniş bir felsefi tartışma alanına açarak modern bireycilik eleştirisini güçlendirmekle birlikte, ahlaki yükümlülüğün nihai kaynağı ve bağlayıcılığı konusunda kuramsal yapıda bazı belirsizlikler de doğurur. Dolayısıyla eserin, güçlü bir antropolojik zemin sunmasına rağmen, özellikle erdemlerin normatif kaynağı ve bağımlılığın ahlaki yükümlülük üretme kapasitesi bakımından daha derinlikli bir temellendirmeye ihtiyaç duyduğu belirtilebilir. Bunların yanında MacIntyre, erdem etiği ve bağımlılık üzerine tartışmalarını sunarken ve konumlandırırken çok dikkatli ve titiz bir okuma sunmaktadır. Tartıştığı hususları belirli bir değerlendirme çerçevesinde sunması ve konunun derinliklerine odaklanmasının yanı sıra, çizdiği sınırlar öneriler sunmaktan ziyade meselelerin nasıl anlaşılması ve olayların nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair açıklayıcı bir tutum sergilediği belirtilebilir.

Değerlendirmeyi sonlandırırken iki temel hususa değinmek yerinde olacaktır. Bunlardan ilki, kitabın MacIntyre’ın erdem etiğine ne eklediği ile ilgilidir. Düşünür, eserinin “Önsöz” sayfalarında geçmişte Aristoteles’in biyolojisinden uzak durmaya çalışarak hata yaptığını ve ahlak felsefesinin insan biyolojisinden koparılamayacağını; *Erdem Peşinde Bir Ahlak Teorisi Çalışması* isimli kitabında Aristoteles’in anladığı anlamda erdemlerin sosyal pratikler, bireylerin hayatları ve toplulukların hayatı içindeki yerini açıklamaya giriştiğini, ancak o dönemde biyolojiden bağımsız bir ahlaki varsaymakla yanılmış olduğunu bizzat belirtmektedir (s. 8). İkinci husus, bu eserin Türkiye’deki akademik felsefeye ve tartışmalara kattığı anlamla ilgilidir. Kitap; modernitenin soyut ve kendi kendine yeten birey modeli yerine, insanın biyolojik sınırlarını ve başkalarına olan ihtiyacını öne çıkararak Türkiye’deki geleneksel vatandaşlık ve rasyonellik anlayışlarına farklı bir bakış sunar. Bu yaklaşım, siyaset ve ahlaki bireysel haklar ya da katı kolektivizm ikileminden kurtarıp somut insani ihtiyaçlar ile yerel topluluk bağları üzerinden düşünmeyi kolaylaştırır. Üstelik bu durum, İslam ahlak düşüncesindeki insanın

yaratılış gereği toplumsal ve bağımlı bir varlık olduğu fikriyle, diğergamlık, şefkat ve uhuvvet gibi pratiklerle çağdaş bir yakınlık kurarak geleneksel il-kelerin modern bir dille temellendirilmesine kapı aralar. Söz konusu değerkendirmeler; teorik kaynağını yazarın cömertlik, acıma ve karşılıklı borçluluk ilişkilerine dair yaptığı kavramsallaştırmalardan almaktadır. Bu noktada cömertlik üzerinden ilerlendiğinde, geleneksel erdem anlayışlarının ve isimlerinin bu ilişkileri açıklamada yetersiz kalabileceği görülür. Sözgelimi alma ve verme süreçlerindeki merkezi erdem, yaygın anlamıyla ne tek başına cömertlik ne de adalet ile tam olarak karşılanabilir. Zira bu karşılıklı ilişkiyi sürdüren ana erdem hem cömertlik hem de adalet veçhesini aynı anda barındırırken, geleneksel kabullerde bir bireyin adil olmadan cömert ya da cömert olmadan adil olabileceği varsayılmaktadır (s. 116).